

vehető, hogy számos külföldi tanulság eredménnyel hasznosítható a magyar viszonyok között is.

A napjainkban folyó városrész rekonstrukciók szintén komoly feladatok forrásai, hiszen az 1950-ben Budapesthez csatolt területeken körülbelül 40 000 lakást szánának a következő tíz évben. A lakásvizonyok változása, a város más pontjára való költözés és ezáltal a munkahelytől való távolság megváltozása, a baráti, szomszédai kapcsolatok esetleges módosulása, az egyén mozgásvilágának átalakulása, mind-mind az életmód kutatás keretei közé illenek.

Tisztában vagyok azzal, hogy nem a várostörténet legfontosabb kérdéseit vettem fel. Mindössze arra kívántam rámutatni, hogy a teljes ismeretanyag kialakításához az érdeklődésük miatt hálásabb témák mellett vállalkozni kell a mindennapok legegyszerűbb, beidegződött, automatikusan működő összetevőinek elemzésére is. Ez kétségtelenül hozzájárul ahhoz, hogy a város funkciói tökéletesedjenek, a város fejlesztése pedig még precízebb legyen.

KÖRMÖCZI Katalin:

Engedjék meg, hogy hozzászólásomat egy szubjektív megjegyzéssel kezdjem: nem vagyok az 1945 utáni időszak kutatója, érdeklődésem inkább a század eleji lakótelepek építésére, különösen a Wekerle-telep történetére irányul. Mégis úgy érzem, hogy a Wekerle-telep sajátos problémáival, - bár alapjában nem hasonlítható össze terjedelmét, felszereltségét, lakásainak színvonalát tekintve a mai modern lakótelepekkel, - érdekes topográfiai és társadalmi összehasonlításokra ad alkalmat. Az összehasonlítás alapja, hogy mindkét esetben lakótelepről van szó, tehát egy olyan várostopográfiai jelenségről, amely a modern kapitalista várossal jelenik meg, amely az évtizedek során sajátos fejlődésen megy át. A lakótelep korábban valamely réteg elkülönítését, esetleg egyenesen kikülönítését jelentette, különösen, ha az első világháború után létesített Mária-Valériára vagy hasonló telepekre gondolunk. A városfejlődés aztán, főként az elmúlt évtizedekben az esetek többségében a lakótelepet a modern város egyik alkotóelemévé tette.

A századfordulón a XX. század elején létesített lakótelepek a városi lakásnyomor enyhítését célozták. Az alap gondolat a szociális segítség ugyan, de a társadalom meghatározott rétegei számára csupán. Állami, városi, vállalati telepek ezek, vagy munkások, vagy tisztviselők részére, esetleg egy meghatározott gyár, üzem dolgozói részére. Első és legszembetűnőbb sajátosságuk tehát, hogy a telepeken való lakáshoz jutás munkahelyi kötöttséget jelent. A lakók társadalmi hovatartozás szerinti homogenitása eleve adott. Vasutasok, Máv-gépgyáriak lakják, vagy a Ganz Művek dolgozói, másokat a városi tisztviselők. Így a homogenitásból adódóan kézenfekvő lenne, hogy a telepeken kialakult életmódot az ottlakók társadalmi hovatartozása, gazdasági helyzete, szemlélete határozza meg. A felsorolt tényezők érvényesülését azonban megzavarja és befolyásolja az a tény, hogy a telepek létesítését indítványozó szociális gondolat nem tisztán mint szociális segítség érvényesül, állami, városi, üzemi és politikai érdekek színezik azt át. A telep az állam, a város vagy az üzem tulajdona, s a tulajdonos a tulajdonjog alapján meghatározza a bérleti feltételeket. Így egy meghatározott osztály, réteg vagy gyári munkásközösségek csupán a tulajdonos által megválogatott csoportja kerülhet a telepre.

Nézzük konkrétan ezt a Wekerle állami munkáslakótelep esetében. A telep létesítésétől, 1909-től a Horthy-korszak végéig, lakóinak mintegy háromnegyedét állami munkások és alkalmazottak adták: Máv-gépgyári, északi főműhelyi, dohánygyári, nyomdai munkások és postai alkalmazottak. A lakók többi része magángyarak munkásaiból és a telepi alkalmazottakból tevődött össze. Munkáslakótelep tehát. Akadnak nézetek, amelyek szerint a munkásarisztokrácia lakta a Wekerle-telepet. Ezen nézetek alapját képezheti az a tény, hogy a pénzügyminisztérium által kiadott bérleti feltételek politikai kitételeket is tartalmaztak. Vagy alapul szolgálhat az, hogy itt jobb körülmények között éltek a munkások, mint a főváros egyéb munkáslakta területein, a peremkerületeken és a nyomortelepeken. Ám ez az utóbbi már a telepadata viszonyokból következik.

A Wekerle-kormány munkáslakótelepet létesített abban az értelemben, hogy munkásokkal telepítette azt be, de nem titkolt alapkonceptiója volt a telep létesítésekor, hogy a munkásarculatot átformálja, egy tőle idegen életmódot illetve annak kereteit adja a telep vi-

szonyaival. A Wekerle telep ugyanis valamiféle átmeneti életmódot nyújtott: földrajzi fekvésével, (nagyváros tövében, de annak határain kívül) elrendezési tervével, utca-, úthálózatával, város és nem telep jellegével, kertes házaival, a lakások belső elrendezésével, komfortszinvalával, - a legszegényebb kispolgári élet hangulatát sugalló kisvárosi jellegével.

A telepnek városközpontja épült, Kós Károly tervei szerint, sugár és körutjai, a főtéren emeletes házakkal, parkkal. Házaik kettő, négy, hat és nyolc lakásosak, egy, két szobásak, általában fürdőszoba nélküliek, földszintesek. Építésénél az olcsósági szempont dominált inkább, mint a korabeli színvonal; homoktégglából épült, lakásai komfort nélküliek.

Ma a lakótelep a legmagasabb építési és komfort szintet jelenti, a modern nagyváros része, és a modern nagyvárosi életformát képviseli, abban az értelemben, hogy teljes komfortot ad, és nagytömegű lakásszükségletet elégít ki magas színvonalon.

De alvóváros csupán. Külső területeken fekszik általában, a városi élet lüktetésén, zaján, de kulturáján is kívül. A kulturcentrum távol esik, s a telepeken általában nem létesült.

A Wekerle-telep külsőségekben megnyilvánuló kisvárosi jellegét emeltük ki eddig, s kárhoztattuk, de ezek a külsőségek valamiféle városias társadalmi életkereteit jelentették. A Wekerle-telepi lakóknak volt társasköre, sportklubja, hetilapja, filmszínháza, s volt, - ha szegényes is - könyvtára, iskolái, óvodái, és ezek a telep épülésével párhuzamosan készültek. De az is igaz, hogy a tervekben szereplő munkásotthon, polgári iskola és népfürdő sohasem épült fel. Hogy kulturális intézményei, klubjai, társasköre, milyen politikai szellemet voltak hivatva táplálni, az nyilvánvaló. S ha tartalmukban ezek elfogadhatatlanok is számunkra, az új lakótelepek épülésekor nem árt arra gondolnunk, hogy ne csupán a lakásokban adjunk otthont a lakóknak, hanem környezetükben, a telep egészén is. Teremtünk valóban modern nagyvárosi életmódot, illetve adjuk meg annak kereteit.

A Wekerle-telepi akcióval az állami kiragadott a munkásosztályegészéből egy csoportot, amelyet érdekeltté, kötötté tett munkahelyi, mozgalmi vonatkozásban egy lakással, amellyel és amelynek környezetével életmódját kívánta erőszakosan módosítani, a maga érdekei szerint. A munkás gondolkodásmódját akarta átformálni. Hozzátehetjük, nem sok sikerrel. Ezért a felemás keretek, és ezért a felemás életmód a Wekerle-telepen.

SZELÉNYI Iván válasza a hozzászólásokra:

Köszönöm Mezei Gyula hozzászólását, valóban sokban pontosította az általam elmondottakat. Terjedelmi okok miatt a lakótelepek differenciáltságának a kérdésére nem tértem ki előadásomban, ezért a következőkben mindenekelőtt erre a kérdésre térnék ki.

A lakótelepek lakásállományukat, urbanisztikai szerkezetüket és társadalmi összetételüket tekintve jelentős mértékben különböznek egymástól. Valóban éles különbség van mondjuk a Lágymányosi lakótelep és Csepel-Csillagtelep társadalmi összetétele között. Az előadásban utaltam arra, hogy a lakótelepnek a városközponttól való távolsága, s a lakótelep társadalmi összetétele között feltehetőleg szoros kapcsolat mutatható ki. Sajnos egész Budapestre vonatkozó ökológiai felmérést idáig nem végezhattünk, adataink csak néhány lakótelep társadalmi szerkezetéről állnak rendelkezésre. 1963-ban a BUVÁTI végzett vizsgálatot a Lágymányosi, az Üllői uti és az Árpádhídi lakótelepeken, ezt követte az MTA Szociológiai Kutató Intézet és a BUVÁTI közös felmérése a Lágymányosi lakótelepen, majd a BUVÁTI vizsgálata az Üllői uti lakótelepen. Az ország más lakótelepein is végeztünk felméréseket, a debreceni Új Élet park nevű lakótelepen, a szegedi Odessa lakótelepen, majd Pécsen az Uránvárosban. E vidéki lakótelep felméréseket követte Pécs és Szeged teljes társadalmi ökológiai szerkezetére vonatkozóan a vizsgálat. E vizsgálatokból is egyértelműen megállapítható, hogy a lakótelep maga differenciált alakulat, bár a lakótelep övezet ennek ellenére különbözik például a lakótelepen túl elhelyezkedő családiházak területek összetételétől, vagy különbözik a Belváros és a lakótelep között kialakult átmeneti övezetnek az összetételétől. Hadd mutassak be erre vonatkozó adatokat, amelyek körülbelül jelzik azt, hogy mondjuk mennyire tekinthetők megalapozottnak az előadásomban kifejtett állítások.

Nézzünk meg például több BUVÁTI vizsgálatnak az összefoglaló értékelését, amelyik bemutatja a Lenin körut, a külső Erzsébetváros, a belső Ferencváros társadalmi összetételét. Ezeket az adatokat egybevetjük a budapesti átlaggal, valamint az Üllői uti la-